'MING QUYOSH SHULASI' ROMANIDAGI BADIIY TASVIR VOSITALARINING OZBEKCHA TARJIMADA BERILISHI

Tursunpolatova Odina Umidjon qizi
Xorijiy til va adabiyoti ingliz tili yunalishi 1 – bosqich magistranti
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23255104

Annotatsiya. Ushbu maqolada Xolid Husayniyning "Ming quyosh shu'lasi" romanidagi badiiy tasvir vositalarining o'zbekcha tarjimada berilish xususiyatlari yoritiladi. Metafora, o'xshatish, epitet, jonlantirish va ramziy ifodalarning asliyatdagi mazmuni hamda uslubiy vazifalarini tarjimada qayta yaratish masalalari ko'rib chiqiladi. Asliyat va tarjimani qiyosiy tahlil qilish orqali obrazlilik, hissiy ta'sirchanlik va milliy-madaniy ma'nolarning saqlanishi tadqiq etiladi. Badiiy tasvir vositalarini o'girishda muqobil ifoda tanlash, ma'noni izohlash va tarjima transformatsiyalaridan foydalanish imkoniyatlariga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: badiiy tarjima, badiiy tasvir vositalari, ramziy ifoda, uslubiy muqobillik, tarjima transformatsiyalari.

Abstract. This article examines the rendering of figurative language in the Uzbek translation of Khaled Hosseini's novel A Thousand Splendid Suns. It considers the recreation of the meanings and stylistic functions of metaphors, similes, epithets, personification, and symbolic expressions. A comparative analysis of the original and the translation explores the preservation of imagery, emotional impact, and culturally specific meanings. Particular attention is paid to the selection of equivalent expressions, explicitation, and translation transformations employed in conveying figurative language.

Keywords: literary translation, figurative language, personification, symbolic expression, stylistic equivalence, translation transformations.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности передачи средств художественной выразительности в узбекском переводе романа Халеда Хоссейни «Тысяча сияющих солнц». Исследуются вопросы воссоздания значений и стилистических функций метафор, сравнений, эпитетов, олицетворений и символических выражений. Сопоставительный анализ оригинала и перевода направлен на изучение сохранения образности, эмоционального воздействия и национально-культурных смыслов. Особое внимание уделяется выбору эквивалентных выражений, экспликации и использованию переводческих трансформаций при передаче образных средств.

Ключевые слова: художественный перевод, средства художественной выразительности, олицетворение, символическое выражение, стилистическая эквивалентность, переводческие трансформации.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Kirish qismi: Badiiy tarjima adabiy asarning mazmuni bilan birga uning obrazlar tizimi, hissiy ta'sirchanligi va muallifga xos ifoda uslubini boshqa til vositalarida qayta yaratishni talab etadi. Bu jarayonda badiiy tasvir vositalarining tarjimasi alohida ahamiyat kasb etadi. Metafora, o'xshatish, epitet, jonlantirish va ramziy ifodalar voqelikni tasvirlash, qahramonlarning ruhiy holatini ochib berish hamda matnda muayyan estetik ta'sir hosil qilishga xizmat qiladi. Ularning tarjimada qanday ifodalanishi asarning o'quvchi tomonidan anglanishi va badiiy qabul qilinishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Badiiy tasvir vositalarini boshqa tilga o'girishda lug'aviy ma'noni yetkazishning o'zi yetarli emas. Tarjimon obrazning shakllanish asosini, uning matndagi vazifasini va madaniy mazmunini ham hisobga olishi lozim. Asliyatda tabiiy va ta'sirchan bo'lgan ifoda so'zma-so'z tarjima qilinganda tarjima tilida tushunarsiz yoki uslubiy jihatdan nomuvofiq ko'rinishi mumkin. Shu sababli tarjimada obrazni saqlash, muqobil obraz tanlash, ifodani izohlash yoki uning tuzilishini o'zgartirish kabi yechimlarga ehtiyoj tug'iladi. Ushbu tanlovlarni baholashda asliyatga mazmuniy yaqinlik bilan bir qatorda badiiy vazifaning qay darajada tiklangani ham muhim mezon hisoblanadi.

Xolid Husayniyning "Ming quyosh shu'lasi" romanidagi badiiy tasvir vositalarini o'zbekcha tarjima bilan qiyosiy o'rganish muallifning obrazli tafakkuri va individual uslubining boshqa tilda qayta yaratilishini tahlil qilish imkonini beradi. Bunda alohida so'z yoki iboraning muqobilini aniqlashdan tashqari, uning atrofidagi matn bilan bog'lanishi, qahramon nutqi yoki muallif bayonidagi o'rni ham e'tiborga olinishi zarur. Bir xil tasvir vositasi turli kontekstlarda turlicha vazifa bajarishi mumkinligi sababli tarjimon yechimlari ham har bir misolning mazmuniy va uslubiy xususiyatlari asosida baholanishi kerak.

Mazkur mavzuning dolzarbligi badiiy tarjimada obrazlilik va milliy-madaniy ma'nolarni saqlash o'rtasidagi munosabatni aniqlash bilan belgilanadi. Asliyatdagi obrazning tashqi shakli saqlangan bo'lsa-da, uning hissiy ta'siri susayishi mumkin. Aksincha, ifoda tuzilishi o'zgartirilgan tarjima ayrim hollarda obrazning vazifasini tabiiyroq yetkazishi mumkin. Shuning uchun tarjima sifatini faqat so'zlar o'rtasidagi moslik orqali baholash cheklangan yondashuv bo'lib, kontekst, obrazli ma'no va estetik ta'sirni birgalikda o'rganishni talab qiladi.

Maqolaning maqsadi "Ming quyosh shu'lasi" romanidagi badiiy tasvir vositalarining o'zbekcha tarjimada berilish xususiyatlarini aniqlash va tarjimon tanlovlarini mazmuniy hamda uslubiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadga muvofiq, asliyat va tarjimadagi metafora, o'xshatish, epitet, jonlantirish hamda ramziy ifodalarni qiyoslash, ularning obrazli ma'nosi va hissiy ta'sirining saqlanishini baholash, shuningdek, qo'llangan tarjima transformatsiyalarining vazifasini ochib berish nazarda tutiladi. Tahlilda qiyosiy, kontekstual va semantik-uslubiy yondashuvlarning uyg'un qo'llanishi badiiy tasvir vositalarining tarjimadagi ifodasini yaxlit baholashga xizmat qiladi.

Asosiy qism: Xolid Husayniyning "Ming quyosh shu'lasi" romanidagi badiiy tasvir vositalarining o'zbekcha tarjimada berilishini o'rganishda ularning lug'aviy ma'nosi, obrazli mazmuni va matndagi uslubiy vazifasini birgalikda hisobga olish zarur. Badiiy ifoda qahramonning ruhiy kechinmasini ochishi, voqea tasviriga hissiy tus berishi yoki muayyan g'oyani ramziy shaklda ifodalashi mumkin. Shu sababli tarjimon tanlovini baholashda faqat so'zlar o'rtasidagi moslikka tayanish yetarli emas. Asliyat va o'zbekcha tarjimadan aniq parchalar taqdim etilmaganligi sababli quyidagi tahlil tasdiqlangan tarjima misollariga emas, asarni qiyosiy o'rganish mezonlariga asoslanadi.

Metaforalarni tarjima qilishda obrazning asosini tashkil etuvchi ma'no ko'chishini aniqlash muhimdir. Metafora orqali insonning ichki holati tashqi hodisa, predmet yoki harakat bilan bog'lanadi. Tarjimada ushbu bog'lanish saqlansa, ifodaning obrazli mazmuni ham davom etadi. Biroq metaforaning

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

tarkibiy qismlarini so‘zma-so‘z ko‘chirish har doim ham tabiiy o‘zbekcha ifodani yuzaga keltirmaydi. Bunday vaziyatda tarjimon obrazni saqlagan holda gap tuzilishini o‘zgartirishi yoki o‘zbek tilida shu vazifani bajaradigan muqobil ifodani tanlashi mumkin.

Metaforani oddiy izoh bilan almashtirish uning mazmunini tushunarli qilishi mumkin, ammo badiiy ta’sirini susaytirish ehtimoli ham mavjud. Masalan: ruhiy og‘riqni obraz orqali ifodalagan jumlani faqat “u qattiq qayg‘urdi” mazmunida berish hissiy holatni yetkazadi, lekin muallif yaratgan tasvirni qisqartiradi. Bu misol romandan olingan iqtibos emas, tarjima yechimlari o‘rtasidagi farqni tushuntiruvchi namunadir. Qiyosiy tahlilda metaforaning saqlanishi, almashtirilishi yoki izohlanishi alohida qayd etilib, har bir yechimning kontekstdagi ta’siri baholanishi lozim.

O‘xshatishlarni o‘girishda o‘xshatilayotgan predmet, qiyos obyekti va ularni birlashtiruvchi belgi o‘rtasidagi munosabat asosiy o‘rin tutadi. Ingliz tilidagi o‘xshatish tuzilmalari o‘zbek tilida “kabi”, “singari”, “go‘yo” hamda “-dek”, “-day” vositalari orqali ifodalanishi mumkin. Lekin ushbu vositalar barcha holatlarda bir xil uslubiy ta’sirga ega emas. Ularning tanlanishi gapning ohangi, tasvirning kuchi va bayon uslubiga bog‘liq. Tarjimon qiyos munosabatini saqlash bilan birga ifodaning o‘zbek tilidagi tabiiyligini ham ta’minlashi zarur.

Madaniy mazmunga ega o‘xshatishlarda qo‘shimcha murakkablik yuzaga keladi. Qiyos obyekti o‘zbek o‘quvchisiga yetarlicha tanish bo‘lmasa, tasvirning ta’siri to‘liq anglashilmasligi mumkin. Bunday holatda obrazni kontekst orqali tushunarli qilish yoki zarur o‘rinda qisqa izoh berish imkoniyati ko‘rib chiqiladi. Uni boshqa madaniyatga xos obraz bilan almashtirish esa ehtiyotkorlikni talab etadi, chunki bunday o‘zgarish asarda tasvirlangan muhitning milliy xususiyatlarini zaiflashtirishi mumkin.

Epitetlarning tarjimasida predmet belgisi bilan muallifning hissiy bahosini farqlash muhimdir. Har qanday sifatlovchi birikma epitet hisoblanmaydi: uning badiiy vazifasi kontekstda namoyon bo‘ladi. Epitet tashqi ko‘rinishni tasvirlash bilan bir qatorda qahramonning munosabati, xotirasi yoki kechinmasini ham ifodalashi mumkin. Shuning uchun sifatning lug‘aviy muqobili topilganining o‘zi uslubiy muqobillik ta’minlanganini anglatmaydi. Tanlangan o‘zbekcha so‘zning hissiy bo‘yoqdorligi, ma’no kuchi va boshqa so‘zlar bilan birikish imkoniyati ham tekshirilishi kerak.

Epitetni ortiqcha kuchaytirish muallif bayonining ohangini o‘zgartirishi, uni neytral so‘z bilan almashtirish esa tasvirning ta’sirchanligini kamaytirishi mumkin. Ayniqsa, qahramon nuqtayi nazari orqali berilgan tasvirlarda baholovchi ma’noni saqlash zarur. Bunday o‘rinlarda tasvir kimga tegishli ekani – muallifgami yoki qahramongami – aniqlanishi tarjima tahlilining muhim bosqichidir.

Jonlantirish tabiat hodisalari, buyumlar yoki mavhum tushunchalarga insonga xos harakat va holatlarni nisbat berish orqali obraz yaratadi. Uni tarjima qilishda gapning grammatik tuzilishi bilan birga predmetga yuklangan harakatning badiiy vazifasini saqlash lozim. Jonlantirilgan tasvirni oddiy voqelik bayoniga aylantirish mazmunni yetkazishi mumkin, biroq tasvirning ruhiy va estetik qatlamini qisqartiradi. Shu bois tarjimon insoniy xususiyatning o‘zbek tilida qanchalik tabiiy ifodalanishini tekshirishi, zarur bo‘lsa, fe’l yoki sintaktik tuzilmani o‘zgartirishi mumkin.

Ramziy ifodalarni tahlil qilishda esa alohida jumla bilan cheklanish yetarli emas. Ramzning ma’nosi asarning turli qismlaridagi takrorlanishlar, voqealar va qahramon kechinmalari bilan bog‘liq holda shakllanadi. Yorug‘lik, qorong‘ilik, makon yoki tabiat tasviriga oid birliklarni ramz sifatida baholash uchun ularning matndagi vazifasi dalillanishi kerak. Har bir bunday birlikni avtomatik ravishda ramz deb talqin qilish tahlilning aniqligini pasaytiradi. Tarjimada takrorlanuvchi obrazlarning izchilligi saqlanishi ularning o‘zaro ma’noviy aloqalarini anglashga yordam beradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Badiiy tasvir vositalarining milliy-madaniy mazmuni ularni o'girishda alohida e'tiborni talab qiladi. Obraz tarkibida urf-odat, diniy tasavvur, qarindoshlik munosabati yoki mahalliy turmushga oid birlik ishtirok etsa, tarjimon uning predmet ma'nosi bilan birga madaniy vazifasini ham hisobga olishi lozim. O'zbek tilida tanish ifodani qo'llash matnni ravonlashtirishi mumkin, ammo asliyatdagi madaniy muhitni o'zgartirib yubormasligi kerak. Bu jihatdan tushunarlilik va madaniy o'ziga xoslik o'rtasidagi muvozanat tarjima yechimlarini baholashning asosiy mezonlaridan biridir.

Tarjima transformatsiyalari mazkur vazifalarni hal qilishga xizmat qiladi. Konkretlashtirish umumiy ma'noni kontekstga mos ravishda aniqlashtiradi; modulyatsiya fikrni boshqa ma'noviy nuqtayi nazardan ifodalaydi; sintaktik qayta tuzish esa jumlani o'zbek tilining tabiiy qurilishiga moslashtiradi. Eksplikatsiya yashirin yoki madaniy jihatdan murakkab ma'noni ochib beradi. Biroq izohning haddan tashqari kengayishi badiiy bayon sur'atini sekinlashtirishi, ifodaning ixchamligini buzishi mumkin. Transformatsiyaning mavjudligi uning muvaffaqiyatli ekanini o'z-o'zidan isbotlamaydi; uning obraz, ma'no va uslubga ta'siri ko'rsatilishi zarur.

Shunday qilib, "Ming quyosh shu'lasi" romanidagi badiiy tasvir vositalarining o'zbekcha tarjimasini baholashda mazmuniy aniqlik, obrazning saqlanishi, hissiy ta'sir, madaniy moslik va ifodaning tabiiyligi o'zaro bog'liq mezonlar sifatida qo'llanadi. Har bir misol asliyat va tarjima parchasi, qo'llangan tarjima usuli hamda uning kontekstual natijasi asosida tahlil qilinishi kerak. Bunday yondashuv tarjimon tanlovlarini dalillar bilan izohlash va muallif uslubining o'zbek tilida qayta yaratilish darajasini aniqlash imkonini beradi.

Xulosa qismi: "Ming quyosh shu'lasi" romanidagi badiiy tasvir vositalarining o'zbekcha tarjimada berilishini o'rganish obrazli ma'no, hissiy ta'sir va muallif uslubini o'zaro bog'liqlikda baholashni talab etadi. Metafora, o'xshatish, epitet, jonlantirish va ramziy ifodalarning tarjimasida lug'aviy moslik bilan birga ularning kontekstdagi vazifasi ham hisobga olinishi zarur. Obrazning tashqi shaklini saqlash har doim ham uning estetik ta'sirini to'liq yetkazmaydi; ayrim hollarda o'zbek tilining ifoda imkoniyatlariga mos qayta tuzish badiiy vazifani aniqroq tiklashga xizmat qilishi mumkin.

Tarjima yechimlarini baholashda mazmuniy aniqlik, obrazlilik, uslubiy tabiiylik va milliy-madaniy xususiyatlarning saqlanishi asosiy mezonlar hisoblanadi. Muqobil ifoda tanlash, modulyatsiya, konkretlashtirish va eksplikatsiya kabi usullar kontekstga muvofiq qo'llanishi lozim. Ortiqcha izohlash obrazning ixchamligini susaytirishi, haddan tashqari moslashtirish esa asliyatdagi madaniy muhitni o'zgartirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hosseini, K. A Thousand Splendid Suns / K. Hosseini. – New York : Riverhead Books, 2007. – 384 p.
2. Newmark, P. A Textbook of Translation / P. Newmark. – New York : Prentice-Hall International, 1988. – 292 p.
3. Baker, M. In Other Words: A Coursebook on Translation / M. Baker. – 3rd ed. – Abingdon ; New York : Routledge, 2018. – 370 p.
4. Simpson, P. Stylistics: A Resource Book for Students / P. Simpson. – 2nd ed. – Abingdon : Routledge, 2014.
5. Tashmukhamedova, Dildora Azizqizi, Malika Bakhtoyorovna Abdullayeva, Markhabo Raxmonkulovna Abdullayeva, Tamilla Dilshodkizi Annazarova, and Selma Ozan Yujel. "THE

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

LINGUISTIC FOUNDATIONS OF NATURAL LANGUAGE PROCESSING (NLP): A THEORETICAL AND APPLIED PERSPECTIVE." (2026).

6. Abdullayeva M. BADIIY TARJIMADA MUQOBIL VARIANTLARNI SHAKLLANTIRISH MASALASI ("Dunyoning ishlari" asari misolida). Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 2024;4(27):66-73.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.